

ПОЕЗИЈА И ПОЕТИКА ПУТОВАЊА

Поезија и поетика путовања сажимају у себи изворишта живота и основа су за креативно продужавање у времену и простору где се осмишљава нова димензија људског постојања. Пређене незнане просторе и релације на великим путовањима и превазиђено време могу бити занимљиви као збир сваковрсних представа и плодотворних енергија које привремено ишчежавају, кружно се крећу околу и изнова враћају.

Путовање је разборито уобличено духовно сликарство што додирује метафизичке видове бескраја и чини да доживљено и виђено дођу до чулно смисаоне појавности.

Путовање и поезија су размах духа опијен росом понадања, али и откривање истина у свечаној одори китњастих лирских визија, заогрнутих плаштом омамљивих даљина.

Поезија је потребна човеку скоро као и путовања на којима добија спорове и расправе чак и са новинама што га превазилазе и надрастају. Тада се догађа да стихови постају музика небеских сфера, а путешествена виђења извор сазнања. Ко није у љубави са поезијом и не воли путовања, има тегобне мисли, опор и сиромашан дух.

Миланова велика, скоро неодољива љубав према путовањима налази основу у широј породичној традицији. Деда чије име носи, као и неки преци из баба Софијине породице, били су друмовници, неспокојници и ходољупци. Често су путовали широм света, ношени унутрашњим немирима и потребама да упознају различите људе и крајеве. Тако је његов деда Милан путовао по Европи, а живео је и у Букурешту, Санкт Петербургу, где је упознао супругу Софију, и у Одеси где су имали зуболекарску ординацију.⁶⁵² У њиховим казивањима о Одеси било је понешто од атмосфере из одеског циклуса прича Исака Бабелја.

Отац Сергије, који је и сам био велики светски путник, судбински је утицао на Миланову путешествену усмереност и туристичку преданост и радозналост.

- Тата је одиграо велику улогу у мојој оријентацији ка путешественом и туристичком виђењу света као важном садржају пунијег и богатијег живљења. Негде од 50-тих година двадесетог века он је стално одлазио на нека већа, дужа и раскошнија путовања. Из сваког места које је посетио стизала је разгледница што је у мени будила жељу да упознам тај крај, људе, природу, културне и историјске знаменитости, да прођем тим путем и лично проживим те просторе.

На Милана су још у раном детињству, а нарочито касније, очева све чешћа путовања по Европи и свету, посредно утицала, подстичући у њему жељу да и сам једном крене очевим стопама, његовим маршрутама, и да их премаши, ако буде могао...

- Пре тих путовања слушао сам татина занимљива казивања о културно-историјским споменицима, музејима, историјским збивањима, или

---

⁶⁵² Н. Цветковић, *Живети пуним животом*, стр. 47.

о лепоти природе и предела које ће посетити. Помно сам пратио његове припреме, детаљне планове обилазака онога што је сматрао најважнијим, уз скицирање свих етапа на географској карти.

На тај начин отац га је све више увлачио у туристичко-путешествене мреже и замке, што је, иначе, годило Милановој великој радозналости и жељи да види и упозна свет. Уз то, био је и сведок очевих темељних спремања за свако путовање. Јер је Сергије благовремено прикупљао одговарајуће податке, туристички материјал (проспекте), допуњавао белешке из погодне путописне и друге литературе, вадио исечке из новина, распитивао се код путничких агенција и својих пријатеља, уколико су били на неком сличном путовању, бирајући увек најповољнију трасу.

Упадљиво је да су многа Сергијева путовања била повезана са научно–истраживачким прегледавањем архива, музеја, нумизматичких и других збирки. Док је његов отац често користио туристичке обиласке и за поменута студијска истраживања, Милан је обрнуто, одлазак на научне конференције и студијске боравке употребљавао за интензивна туристичка прегледавања, уживања и упознавања. После тога настајале су поједине студије, научни прилози, чланци, монографије, чије је стварање било повезано и са лепотом доживљаја путовања.

Милан се сећа и онога што се догађало након очевих „експедиција“, а имало је утицаја и одјека у његовој свести.

-По татином повратку са путовања са великим интересовањем сам разгледао сав туристички материјал: од раније прикупљених исечака, преко донетих разгледница и проспеката, до евентуалних новонабављених бедекера. Поред тога, с пажњом сам слушао његово детаљно опричавање важнијих етапа путовања и различите доживљаје и догодовштине. Све ме је то испуњавало неким посебним задовољством и у мислима и жељама упућивало да то и сам видим...

У Сергијевој соби, у делу ормана у коме је чувао студијски материјал, на дохват леве руке, стајала је, између стакала витрине, једна стара предратна карта Европе. Била је на упадљивом месту и скоро увек сам се чудило тој поприлично исцртаној карти, са пунијим црвеним и црним линијама, што су се протезале у разним правцима.⁶⁵³

- На карти су биле означене линије татиних путовања по Европи, још од студентских дана, и разуме се из новијег, поратног времена. Њу и сада имам кристално јасно пред очима, и чак ми се чини да бих скоро жмурећи могао и сада да уцртам неке његове путне правце. Поготову што сам туда прошао, некада и по више пута, уз много подробније прегледавање свих знаменитости.

---

⁶⁵³ При ауторизовању овог дела текста Милан каже: - Чини ми се да је тата тада црвеном бојом означавао план путовања, а црном или плавом преко црвене, оно што је реализовао... Понекад, због недоступности одговарајућих информација, догађало се да понешто не оствари, да скрати или премости део замишљене маршруте, што се такође може назрети из поменуте географске карте. – Ауторизован исказ, Београд, 5. јануар 2004.

Радета Јовић

ПРИНЦ ЛЕСКО И ПРИНЦЕЗА ЛЕСКА

БАЈКА

Гдину Милану Јушићуријевићу,
Родни градови су гнезда свих лепота,
који се по свим природних закона,
бар у мислима враћају на југ.

Срдасно,

Радета Јовић

б. XI 94

ЛЕСКОВАЦ, '94.

Слика 15: Од важности за поетику завичаја и завичајности два песника – посвета значајног уметника и песника Радета Јовића лирском звездословцу Милану.

Милан је, доиста, полазећи од очевих указивања и искуства, у великој мери усавршио не само метод припрема, разраду појединих етапа, него је Европу прокрстарио у више праваца, много обухватније и целовитије од свог узора. И то, поред осталог, захваљујући младалачкој полетности, здрављу, студијској предузимљивости на неколико подручја, као и повећаној брзини и ефикасности превозних средстава и комуникација у новој епохи техничко-технолошког и сваког другог напретка и развоја.

- У току очевих бројних путовања, враћа се Милан својим сећањима, увек сам, према разгледницама и другим информацијама, на географским картама пратио његов тренутни положај. А онда сам, скоро га следећи у мислима, настојао да дознам нешто више о историји, култури и уметности земаља у којима је боравио. На тај начин, прикупљајући детаље, мало сам се поистовећивао са њим, што ми је омогућавало да у машти што боље и потпуније доживим његова путовања.

У време кад смо о овоме разговарали Милан се скоро студијско-аналитички припремао за пут у Тунис. И онда је запазио да се програми туристичких агенција за детаљнији обилазак знаменитости Туниса у много чему поклапају са његовом маршрутом.

- Ето, резултати татиних разматрања: шта све треба посетити у Тунису, практично се подударују са накнадним сличним анализама туристичких стручњака. - Ту Милан наглашава да је Тунис много касније постао дестинација путничких агенција из наше земље, што значи да су његови закључци донети независно и без утицаја туристичких програма били исправни. – Из тога се види да је тата, захваљујући свестраној култури и широкој обавештености, имао веома добар преглед свега што је важно обићи у овој земљи, па чак и концепцију путних траса којима треба ићи, закључује Милан.

Последњих дана јануара, дакле 1988. године са Миланом смо на Хвару разговарали о најранијим искуствима и сазнањима са путовања која су се односила на “туристички” обилазак ближе и даље околине Лесковца.⁶⁵⁴ Крајем педесетих година прошлог века, у време школског распуста, сваке године је боравио у родном граду, у баба Росиној кући или код Лешњакових. Још тада, поред дечачких игара и забаве, посвећивао је велику пажњу систематском упознавању ширег завичајног подручја.

- Покушавао сам да начиним план о томе шта све треба видети. Ради тога сам одлазио у Градску библиотеку Лесковца да бих потражио одговарајућу литературу о томе и консултовао *Туристичку енциклопедију*. А још пре поласка у родни крај покушавао сам да из књига у очевој библиотеци сазнам што више о околини Лесковца, о важнијим културно-историјским споменицима, археолошким локалитетима, туристичким местима и слично.⁶⁵⁵

---

⁶⁵⁴ Рукописне белешке из разговора са М. С. Димитријевићем, Хвар, 29. јануар 1988.

⁶⁵⁵ Ауторизован исказ М. С. Димитријевића, Београд, 5. јануар 2004.

Планови су, као што је познато, рационалне сањарије разборитих људи. Милан је још тада знао да планови постају стварност тек ако се активно дела; па ипак многи од њих остали су му неостварени.

- Тада нисам успевао да видим Јашуњске манастире⁶⁵⁶ о којима ми је отац говорио. Јер пут је доста далек, стрмовит, а можда и није било аутобуских веза. Па ипак сам користио сваку прилику да направим неки излет у ближој околини Лесковца.

Пошто је овај текст обликован и на основу бележака из давне 1988. године, Милан је, приликом прочитавања, жустро реаговао, сав обливен неком радошћу: - Е, тај план и жељу сам остварио у време када сам био Министар за науку, технологију и развој, у Савезној влади. Тада сам, приликом једне службене посете југу Србије, обишао и Јашуњске манастире. Поред њих, на мене је оставила врло снажан утисак забит и беспуће који их окружују...

Неочекивана посета једног министра, за све у манастиру била је велики догађај. Монахиња која га је дочекала, вероватно игуманија, искористила је прилику да се касније обрати министру Милану С. Димитријевићу, са молбом да јој, код надлежних органа у Лесковцу, помогне око питања важних за манастир, што је он и учинио.

У дубоком сећању из детињства остао му је излет до Братмиловца и Манојловца.

- Једног спарног летњег дана, по великој припеци и прашњавом путу, где није било хлада да се човек бар за тренутак склони, кренули смо у обилазак поменутих села и на купање у реци Морави, описује Милан један од првих младалачких туристичких излета.

- Са нама је тада пошла Дуда и Светлана – Цеца, Предрагова ћерка. Била је то мања група. Док смо ходали по тој несносној врелини, прашина се увлачила између ножних прстију, а жеђ нас испијала... Одједном се у даљини почело да помаља огромно сеновито дрво. То је био онај циновски храст у Братмиловцу, дочарава Милан, скоро литерарно, један од првих путештвених доживљаја и наставља у сличном тону:

- До тада нисам видео нешто слично и тако величанствено, а у оној врелини и заједности, чинило ми се, да је то дрво било још горостасније и сеновитије... Оно је полако све више и више расло и узростало пред нама, чудесно треперећи у прегрејаном ваздуху. На моменте је, чак, тај огромни храст, изгледао нестваран и полулелујав, као да ће сваког тренутка нестати и узлебдети. Једва сам чекао да стигнем до његовог хлада, који ми је непрестано измицао.⁶⁵⁷

Мештани Братмиловца имали су велико поштовање за овај древни храст, који је био култно дрво - запис. Уз велико дебло дуба, које није могло обухватити више људи, био је прислоњен крст и ту су се о летњим

---

⁶⁵⁶ О значају Јашуњских манастира сведочи и текст Милана Кашанина у *Енциклопедији Југославије*, 4, Загреб, 1960, стр. 468.

⁶⁵⁷ Рукописне белешке из разговора са М. С. Димитријевићем, Хвар, 29. јануар 1988.

празницима одржавале разне светковине, молитве, литије⁶⁵⁸... И све то као да се преплитало и подударало са Милановим експресивним и врло снажним младалачким виђењем и доживљајем, у подневној летњој јари...

Некако у то време Милан је, са братом Градимиром Костићем и друговима из Масарикове улице у Лесковцу, обишао Грделицу и околна места.

А када је око 1960. научио да вози бицикл туристички је посетио Рударе, знамениту рударску цркву и конак; потом Богојевце и друга оближња села. Испод лесковачке Светоилијске цркве сишао је до Јајине. Нешто касније, са сестром Нином, походио је Чифлук Миру и Винарце. Вучје је видео у раном детињству када је имао 4-5 година, боравећи са родитељима у планинарском дому на Кукавици.

Пошто је почетком шездесетих година 20. века, из историографске литературе сазнао да је Царичин град један од најинтересантнијих културно-историјских споменика у околини Лесковца, имао је велику жељу да посети тај рановизантијски археолошки локалитет. Дуго се припремао за тај “поход”; прочитавао доступну литературу, понешто из “Старинара”, који је пронашао у очевој библиотеци; а посебно се интересовао за доба Цара Јустинијана, када је град подигнут.

- О том туристичком подухвату, у више наврата сам разговарао са Драгојлом Дудом Пауновић. Она је, више од других, показала спремност да ми ту велику жељу испуни. И једног дана, убрзо потом, заједно смо пошли у Царичин град. У ту, за мене, изузетно важну “експедицију” кренули смо најпре до Лебана. Аутобус, који и сада памтим, детаљише Милан, посебна је “прича”. Био је неки предратни модел са издуженим предњим делом, попут носа, као код камиона... Кретао се споро, просто се вукао и толико је бректао, дрмусао се, димио, да сам се чудило како уопште може да се креће, описује подробно то што је врло упрчатљиво доживео.

- Тада сам први пут видео Лебане. Тамо смо свратили код Дудине сестре Раде⁶⁵⁹ и зета Миће, где смо потражили Дудиног друга кога су сви

---

⁶⁵⁸ Веселин Чајкановић, *Речник српских народних веровања о биљкама*, стр. 206-208.

⁶⁵⁹ Рада (1933-2009), најстарија кћи Загорке и Љубомира Пауновића, рођена је у Чокотину, као прва радост родитеља. Основну школу започела је у Лебану а завршила у Лесковцу; а медицинску школу изучила, уз рад, у Градској болници (1953). Удала се за Михајла Мићу Недељковића (1934-1969), из Ваљева, и прешла са службом у Лебане, где је у Народној милицији радио њен супруг. Године 1960. прешли су у Лесковац и живели у породичној кући.

После трагичне смрти супруга Михајла, Рада се посветила послу. Неколико година касније упознала је Милетија Ђоковића, возача у Градском саобраћајном предузећу и самохраног родитеља. Његову двогодишњу ћерку Зорицу (1967), прихватила је и однеговала као рођено дете, и сама је школовала. У то време радила је на Дечијем одељењу болнице, показујући пуну бригу за све болесне малишане. Зорица, која је Ради узвратила љубав, са успехом је завршила Средњу медицинску школу, затим часове енглеског језика и рада на рачунару, а обучила се и за посао фризера. - Рада је више пута била у сарадничком односу са знаменитом породицом Фанфани из Ђеновића (Бока Которска).

звали “Голуб”.⁶⁶⁰ Требало је да нам он покаже пут, којим правцем и како да стигнемо до Царичиног града. Ишли смо пешке, скоро кроз дивљину. Када су се пред нама указали остаци овог древног византијског града, био сам одушевљен. То за мене није била само гомила камења и остаци древног града, већ нека неуништива стварност и остварење једног сна и маштања током дужег времена.

Милан је још од раног детињства имао способност да ствара и оживљава имагинативне слике у свом умном оку. Али истовремено и вештину и умеће да великим жељама које теже реализацији, ствара и опробава могуће ситуације као и да на неуобичајене начине комбинује своје знање са предузимљивим личним хтењима и спремношћу других да му изађу у сусрет.

- За остварење големе жудње и маштарије да видим Царичин град и да то реализујем било је потребно уложити пуно времена, много спремности и предузимљивости, али и велики физички напор, труд и зној...

Миланова бујна машта и крупне туристичко-авантуристичке тежње, скоро трепераво су се понављале, нарочито у сличним путешественим приликама, присно се повезујући са његовим знањем, доста широком обавештеношћу и хтењима. У таквом стању духа и односа, чинио му се уистину могућим сваки добро замишљен план и туристички пројектовани сценарио.

- Био сам одушевљен и пресрећан због остварења онога о чему сам сањарио у вези са виђењем Царичиног града и пуно захвалан Дуди што ми је то омогућила са својом сестром и друговима.

Срећа се за њега, у томе моменту, састојала од задовољства да осмисли свој циљ и види Царичин град. Та пријатност и блаженство код њега

Станица Цака Пауновић (Чокотин 22. август 1936 - Лесковац, 22. август 2005), је завршила Вишу административну школу. Радилa је у Медицинском центру са Роксандом Бјелетић и у Хигијенском заводу у Лесковцу где је стекла пензију. На себе је преузела бригу о родитељима до њихове смрти и члановима породице предано помагала у свакој прилици.

Драгојла Цветковић је написала део напомена биографске природе о породици Пауновић, Костић-Грозничка, Цакић, Предраг Цветковић и др., на чему јој топло захваљујемо.

Аутору ове књиге је, повремено, помагала у обликовању појединих текстова, у дигитализацији и редактури неких збирки (на пример, у Ђеновићима), као што су *О граде мој*, *Ране 50-те и 60-те*, *Свадебно путовање* и др.

Када се све то има у виду, а посебно проблеми са здрављем, изазвани поменутом тужбом и поднесцима, може се закључити: *колико је помагала, скоро исто толико је и одмагала*, нарочито од половине 2002. године (саботирање каснијег Зборника са научно-стручног скупа у Јагодини, уз елементе и ауторовог самосаботерства, што се испољава и као вид протеста).

⁶⁶⁰ Момчило Голубовић (1938), из Лебана, Дудин и Николин школски друг из гимназије и са студија. Завршио први степен Правног факултета у Београду. Радио у Општинском суду у Лебану као шеф писарнице. Са супругом Ковиљком одгајио сина Зорана и ћерку Зорицу.

били су квалитет разуђене свести и имагинације повезан са срећом да се оствари прижељкивано и то уз пријатељску предусретљивост будуће снаје.

- Са радошћу, али и са жаљењем и протестом у себи, гледао сам остатке тих камених грађевина обраслих у траву, коров и жбуње, због чега су били скоро неприступачни... Унаоколо је све било пусто и у тој осамљености за мене је одједном све почело некако да оживљава. Скоро да сам видео сени византијских ратника под пуном опремом и вреву на улицама тог, некада моћног, града, које сам замишљао на основу доста прецизног тлоцрта... Назирао сам војнике, жене, трговце и веселе грађане тог величанственог древног града, сада занемареног у дивљини.

Док је Милан обилазио остатке и рушевне зидове некада велелепних грађевина, Дуда и Голуб су седели и посматрали како он скаче с камена на камен, прелази из једне у другу означену одају...

- При том обиласку, опет, на тренутке ми се чинило да напола пролазим кроз стварне и измишљене улице Царичиног града, да се крећем његовим некадашњим раскошним трговима... Настојао сам тада да у свом сећању учртам сваки детаљ, сваки део зида, скривеног мозаика...

Овде смо само укратко указали на један од раних, експресивно саопштених, путештвених доживљаја, који су најављивали, каснија, многобројна, ходољубива путовања. Маштовито се и својски уживљавао у помало мистичну атмосферу, што је окружавала изузетне и драгоцене археолошке ископине. То је указивало на важне животне подстицаје, који су га инспирисали за слична будућа истраживања.

Назнаке о првим већим туристичким виђењима

У време раних боравака у Медону крај Париза, Милан је писао подужа писма у којима је регистровао туристичка путовања, обиласке, излете и добро осмишљене мале екскурзије. Из тих писама се може запазити ширина његових захвата, начин прегледавања историјских појединости, којима је посвећивао већу пажњу, усмереност на детаљније „исцрпљивање“ неких подручја и виђења скоро свих важнијих културно-историјски стецишта, објеката, природних лепота и предела. – Овде ћемо настојати да делимично реконструиремо извесне етапе тих путовања, уз Миланове коментаре, опривања, разгледнице, као и на основу суочавања наших личних запажања са његовим улечатљивим утисцима.

Писмо од 9. новембра 1978. упућено из Медона,⁶⁶¹ сведочи како је Димитријевић пролазак кроз Италију, на путу за Француску, користио и у добро испланиране туристичке сврхе. Пошто је Венецију раније упознао, овога пута је, након вечерњег пристизања, само преноћио, а онда је ујутру рано кренуо за Падову.

---

⁶⁶¹ У заглављу писма стоји исписано: *Др. Милан Димитријевић, Observatoire de Paris-Meudon, Département d'astrophysique fondamentale 5, Place Jules Janssen, Meudon.*